

มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม
พ.ศ. 2410-2476

นายประสิทธิ์ พงศ์อุดม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE AMERICAN MISSIONARIES AND THE FORMATION OF CHRISTIAN COMMUNITIES
IN LANNA DURING THE SOCIAL TRANSFORMATION PERIOD,
1867-1933

Mr.Prasit Pongudom

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

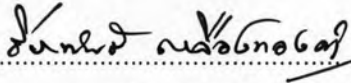
Academic Year 2007

Copyright of Culalongkorn University

500406

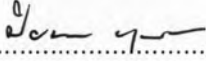
หัวข้อวิทยานิพนธ์ มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา
ช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476
โดย นายประสิทธิ์ พงศ์อุดม
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนาพร เศรษฐกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

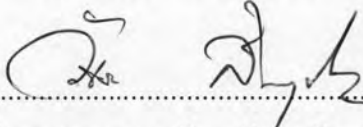
 คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

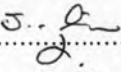
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

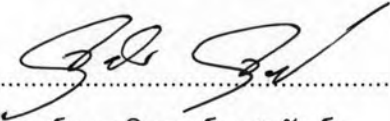
 ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม)

 อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค)

 อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนาพร เศรษฐกุล)

 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชระ สิริประมา)

 กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ธีรวัต ญ ป้อมเพชร)

 กรรมการ
(อาจารย์ ดร.จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์)

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม : มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนาช่วงสมัยของการ
ปรับเปลี่ยนทางสังคม พ.ศ. 2410-2476 (THE AMERICAN MISSIONARIES AND THE
FORMATION OF CHRISTIAN COMMUNITIES IN LANNA DURING THE SOCIAL
TRANSFORMATION PERIOD, 1867-1933) อ.ที่ปรึกษา ศ.ดร. ปิยนาท นูนาค ,
อ.ที่ปรึกษาร่วม รศ.ดร. รัตนาพร เศรษฐกุล. 336 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการสร้างชุมชนชาวคริสต์
ในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2410-2476 โดยการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ให้เห็นถึงกระบวนการสร้าง
ชุมชนชาวคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันในบริบทการปรับเปลี่ยนทางสังคมของล้านนา ในช่วงเวลา
ดังกล่าว

จากการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสร้างชุมชนชาวคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันซึ่งตั้งอยู่
บนพื้นฐานแนวความคิดและอุดมการณ์ทางศาสนา โดยการใช้ยุทธวิธีและการปฏิบัติทางการแพทย์และ
การจัดการศึกษาแบบตะวันตก พร้อมกับกิจกรรมที่ส่งเสริมการเผยแผ่คริสต์ศาสนาทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการก่อรูปชุมชนชาวคริสต์ที่มีโลกทัศน์และการปฏิบัติในกรอบ
ความคิดและอุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันอย่างชัดเจน ชุมชนชาวคริสต์ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่
ได้เข้ามาสู่ทางเลือกในศาสนาใหม่นี้ ต้องดิ้นรน ต่อสู้ และปรับตัวท่ามกลางสภาพแวดล้อมต่างๆ จน
สามารถดำรงความเป็นชุมชนทั้งทางกายภาพที่มีพื้นที่ขอบเขตแน่นอน และชุมชนทางจิตวิญญาณ (หรือ
ชุมชนแบบจินตนาการ) ที่มีระบบความคิดและโครงสร้างขององค์กรทางศาสนาที่เป็นกลไกยึดเหนี่ยวให้
เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เป็นสังคมที่มีโลกทัศน์และวิถีการดำรงชีวิตที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของ
ตนเอง

นอกจากนี้แล้ว กระบวนการสร้างชุมชนชาวคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติกับ
ผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเป็นผู้นำและผู้ส่งผ่านความรู้ เทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่แพร่กระจายสู่
ชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของเมืองอย่างกว้างขวาง จึงได้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งใน
กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยของล้านนา ที่มีการเคลื่อนไหวยุอยู่ในหมู่นระดับชาวบ้าน
ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ที่เป็นอิทธิพลจากรัฐบาลกรุงเทพฯ

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....
สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....
ปีการศึกษา...2550.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือที่ปรึกษา.....
ลายมือที่ปรึกษาร่วม.....

468 09109 22 : MAJOR HISTORY

KEY WORD : AMERICAN MISSIONARY/ FORMATION OF CHRISTIAN COMMUNITY/ LANNA/1867-1933

PRASIT PONGUDOM: THE AMERICAN MISSIONARIES AND THE FORMATION OF CHRISTIAN COMMUNITIES IN LANNA DURING THE SOCIAL TRANSFORMATION PERIOD, 1867-1933. THESIS ADVISOR : PROF.PIYANART BUNNAG,Ph.D. THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF.RATANAPORN SETHAKUL,Ph.D. 336 pp.

This dissertation is a study of the role of the American missionaries in building a Christian community in Lanna during the period of 1867 to 1933. By using a historical analysis methodology the study reveals the American missionaries' strategy and process in the context of social transformation in Lanna that was taking place at that time.

From this study it can be seen that the process of building a Christian community by the American missionaries was based on the religious thought and ideology of Christianity and depended heavily on using a strategy and practice of Western medicine and education, together with activities to disseminate Christianity, to expand Christianity both directly and indirectly. The resulting community clearly had a world view in the framework of the religious ideology of the missionaries. The Christian community, which was confronting a new religious choice, had to struggle and adapt in the midst of diverse environments, until they were able to become a physical community with definite boundaries and a spiritual community (or "imagined communities") that had a system of thought and a religious structure, with a cohesive organization giving the community a unity, a society with a worldview and lifestyle that expressed their identity.

In addition, the process of building a Christian community by the American missionaries, in the main, involved various individual leaders in separate locations who had knowledge, technology, and modern scientific know-how spreading out widely to scattered villages from metropolitan centers. This was an important factor in the process of modernizing Lanna, which was a movement at the local level, in the midst of waves of political, social and economic change, influenced by the central government in Bangkok.

Department.....History.....
Field of Study..... History.....
Academic year.....2007.....

Student's Signature...*Prasi Pongudom*.....
Advisor's Signature...*Piyant Bunnag*.....
Co-advisor's Signature...*R. SETHAKUL*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความสำเร็จและความรู้สึกที่ พระเจ้าได้เป็นกำลังให้มีความอดทนและสามารถเผชิญกับสภาพปัญหาต่าง ๆ จนกระทั่งลุล่วงมาได้ด้วยดี ขอขอบคุณพระเจ้าในทุกกรณีที่ทรงประทานทุกสิ่งและพระองค์ทรงนำโดยตลอด

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค ที่กรุณาเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ซึ่งท่านได้เป็นกำลังใจให้ผู้เขียนมีความมุ่งมั่นพยายามอยู่เสมอ และขอขอบคุณ รศ.ดร.รัตนพร เศรษฐกุล ที่ท่านมีความกรุณาต่อลูกศิษย์จากมหาวิทยาลัยพายัพคนนี้โดยรับเป็นที่ปรึกษาร่วมและให้คำแนะนำข้อมูลเรื่องราวของท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณศาสนาจารย์วิรัช โกยดุล ประธานสภาคริสตจักรในประเทศไทย ที่ได้ช่วยเหลือและหนุนใจตลอดมา ขอขอบคุณศาสนาจารย์ ดร.เฮอริเบท สวอนสัน อดีตหัวหน้าฝ่ายประวัติศาสตร์ และ อาจารย์ชยันต์ หิรัญพันธุ์ ผู้อำนวยการสำนักงานจดหมายเหตุและประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย ที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เขียนเข้ามาศึกษาถึงระดับนี้

ขอบคุณเพื่อนร่วมงาน ได้แก่ สุคนธ์รักษ์ ปัญญา ที่ได้ช่วยเหลือในหลายสิ่งหลายอย่าง กับจันทร์แรม ชัยศรี ที่ช่วยในการหาเอกสารและปริวรรตภาษาคำเมืองให้ได้ใช้อ้างอิง ขอขอบคุณ นางสาวกาญจนา มงคล ที่ช่วยพิมพ์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เขียนสามารถใช้ได้โดยสะดวกรวดเร็ว และเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ ที่ได้บริการเรื่องเอกสาร ทำสำเนา และขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ชำนาญ แสงฉาย ที่คอยให้กำลังใจ ติดตามถามไถ่ถึงความเป็นไปของผู้เขียนอยู่เสมอ

ขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ เพื่อนร่วมรุ่นที่คอยกระตุ้นและให้ความคิดดี ๆ ในการสู้ต่อกับปัญหาทั้งปวง และอาจารย์ ดร.กณฐิกา ศรีอุดม ที่คอยให้กำลังใจและเป็นตัวอย่างของผู้ที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้เขียนขอนับถือจริง ๆ กับขอขอบคุณ คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้เสริมความรู้ในการวิจัย ขอขอบคุณ ดร.แมน พงศ์อุดม (พี่ชาย) และ ดร.เคนเนธ ดอบสัน ที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องภาษาอังกฤษ

ขอบคุณญาติพี่น้อง มิตรสหาย และคนรอบข้างอีกมากมายที่ได้ให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง ซึ่งทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าคุณเองจะต้องทำให้ได้ ต้องมุ่งมั่นไปให้ถึงหลักชัย และไม่ถอดใจยอมแพ้

ขอบคุณเป็นพิเศษคือแม่ติ๊ะ (อายุ 90 ปี) มารดาที่รอคอยความสำเร็จของลูก และขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับคนในครอบครัว คือจับกับลูกตะเกียงลูกตะวัน ที่ต้องอดทนรองรับกับภาวะความเครียด (อีกครั้งหนึ่ง) ซึ่งสุดท้ายทุกอย่างก็สำเร็จลงเพราะความอดทนและแรงใจอันมหาศาลที่ไม่อาจกล่าวขอบคุณได้อย่างครบถ้วน...และขอขอบคุณตัวเองที่ทำได้ในวันนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ขอบเขตการศึกษา.....	5
สมมติฐานในการศึกษา.....	5
แนวคิดหรือทฤษฎีในการศึกษา.....	5
การทบทวนวรรณกรรม.....	12
งานวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับล้านนาสมัยใหม่	12
งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของมิชชันนารีในล้านนา	15
วิธีดำเนินการวิจัย	18
คำสำคัญและนิยาม	21
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	22
อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์.....	22
บทที่ 2 มิชชันนารีอเมริกันในล้านนา พ.ศ.2410-2421.....	23
2.1 บริบทของล้านนาก่อนการเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกัน	24
2.1.1 บริบททางสังคมวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ของล้านนา.....	25
2.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับสยามในโลกสมัยใหม่	38
2.2 อุดมการณ์ทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกัน.....	43
2.2.1 แนวคิดและอุดมการณ์ของมิชชันนารีอเมริกัน ในสภาวะสมัยใหม่.....	47

2.2.2	บทบาทและสถานภาพของมิชชันนารีอเมริกัน ในสังคมสยาม พ.ศ. 2390-2410.....	50
2.3	กระบวนการจัดตั้งศูนย์มิชชันของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่.....	55
2.3.1	มิชชันนารีอเมริกันกับการรับรู้เกี่ยวกับล้านนา.....	56
2.3.2	การดำเนินการของมิชชันนารีอเมริกันสู่ล้านนา.....	61
2.3.3	การเผยแพร่คริสต์ศาสนากับปฏิกิริยาของท้องถิ่น.....	64
บทที่ 3	มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา พ.ศ.2422-2440.....	83
3.1	แนวทางการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและการจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์.....	83
3.1.1	มิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างรูปแบบของชุมชนชาวคริสต์.....	85
3.1.2	การจัดตั้งชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา พ.ศ. 2422-2440.....	90
3.2	การแพทย์แบบตะวันตกของมิชชันนารีอเมริกันกับการสร้างชุมชน ชาวคริสต์.....	105
3.2.1	แนวคิดทางการแพทย์ของมิชชันนารีในการเผยแพร่ คริสต์ศาสนา.....	106
3.2.2	ยุทธวิธีทางการแพทย์ของมิชชันนารีกับการสร้างและดำรง ชุมชนชาวคริสต์.....	110
3.3	การจัดการศึกษาของมิชชันนารีกับวิถีของชุมชนชาวคริสต์.....	115
3.3.1	แนวคิดในการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันในล้านนา.....	115
3.3.2	แนวทางการจัดการศึกษาในระบบของมิชชันนารีกับชุมชน ชาวคริสต์.....	120
3.4	มิชชันนารีอเมริกันกับการจัดระบบชุมชนชาวคริสต์.....	125
3.4.1	ชุมชนชาวคริสต์ในกระบวนการควบคุมและบริหารจัดการของ มิชชันนารี.....	126
3.4.2	การต่อสู้และการสร้างตัวตนของชุมชนชาวคริสต์ พ.ศ. 2421-2440.....	134
บทที่ 4	ชุมชนชาวคริสต์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของล้านนา พ.ศ. 2441-2464.....	137
4.1	ล้านนาในกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ.....	137
4.1.1	รัฐบาลกรุงเทพฯกับการจัดการทางการเมืองในล้านนา.....	138
4.1.2	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในล้านนา พ.ศ. 2441-2464.....	147

4.1.3	ล้านนากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	156
4.2	มิชชันนารีอเมริกันกับการทำพันธกิจในล้านนา พ.ศ. 2441-2464	159
4.2.1	การจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันในบริบทการจัดการ ศึกษาของรัฐบาลสยาม	160
4.2.2	มิชชันนารีกับพัฒนาทางการแพทย์และการสาธารณสุข	182
4.2.3	มิชชันนารีอเมริกันกับงานด้านการพิมพ์ในล้านนา	192
4.3	กิจกรรมทางศาสนากับการสร้างอัตลักษณ์และเครือข่ายความเป็นชุมชน ชาวคริสต์	196
บทที่ 5	ชุมชนชาวคริสต์ล้านนาศูนย์คลมัยของการสร้างรัฐชาติไทย พ.ศ. 2465-2476	204
5.1	พันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันในบริบทการเปลี่ยนแปลงในล้านนา	205
5.1.1	การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในล้านนา ...	205
5.1.2	มิชชันนารีอเมริกันกับการจัดการศึกษา	210
5.1.3	มิชชันนารีอเมริกันกับการแพทย์และการสาธารณสุข	216
5.1.4	มิชชันนารีกับงานด้านการพิมพ์	224
5.2	ชุมชนชาวคริสต์ล้านนาในกระแสการสร้างรัฐชาติ	230
5.2.1	กระแสการสร้างสำนึกชาตินิยมกับผลกระทบต่อชุมชน ชาวคริสต์	232
5.2.2	กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและฟื้นฟูจิตวิญญาณ	239
5.2.3	ชุมชนชาวคริสต์ล้านนาในกระบวนการจัดตั้งคริสตจักร แห่งชาติ	244
5.3	คริสต์ศาสนากับก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ในล้านนา : ตัวอย่างกรณีศึกษา	248
5.3.1	คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ในเมืองน่าน	248
5.3.2	คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์บ้านทุ่งเย็น	253
5.3.3	คริสต์ศาสนากับการก่อเกิดชุมชนชาวคริสต์ไตน้อย	256
บทที่ 6	บทสรุป	262
	รายการอ้างอิง	270
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	336
ภาคผนวก ก	พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการถือศาสนา	293

ภาคผนวก ข	รายงานการประชุมเพรสไบเทอรัลลาว ค.ศ. 1921 (ปริวรรตจากภาษาล้านนา).....	294
ภาคผนวก ค	ระเบียบสำหรับการนมัสการพระเจ้าแบบสากล (ปริวรรตจากภาษาล้านนา).....	302
ภาคผนวก ง	รายงานข่าวเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมของมิชชันนารีอเมริกันในคริสตจักร เมืองยาว (ปริวรรตจากภาษาล้านนา).....	303
ภาคผนวก จ	สารบัญหนังสือสำหรับการประกอบศาสนพิธี ฉบับวิลเลียม แฮร์ริส (ปริวรรตจากภาษาล้านนา).....	305
ภาคผนวก ฉ	ตัวอย่างบทเพลงของคณะมิชชันนารีสยาม.....	306
ภาคผนวก ช	เพลงนมัสการพระเจ้าแสดงหลักความเชื่อ คำสอนทางศาสนาคริสต์ (ปริวรรตจากภาษาล้านนา).....	321
ภาคผนวก ซ	ระเบียบปฏิบัติในการนมัสการพระเจ้าของชาวคริสต์ในล้านนา.....	328
ภาคผนวก ฌ	แผนที่แสดงที่ตั้งคริสตจักรในล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2410-2476 และตารางแสดงชื่อคริสตจักร.....	333

สารบัญตาราง

๗

หน้า

ตารางที่ 1 รายชื่อ ท้องถิ่นที่ตั้ง และ วันก่อตั้งคริสตจักรในล้านนา พ.ศ.2411-2440.....	105
ตารางที่ 2 รายชื่อ ท้องถิ่นที่ตั้ง และ วันก่อตั้งคริสตจักรในล้านนา พ.ศ.2441-2464.....	203